

Antroje monografijos dalyje nemaža vietos skiriama ir baltų kalbų lokatyvui. Baltų kalbų medžiaga panaudojama, tiek sprendžiant bendruosius indoeuropiečių lokatyvo istorijos klausimus, tiek kaip pagalbinė atskiriems slavų kalbų lokatyvo raidos procesams nušviesti. V. Toporovas pabrėžia, kad baltų duomenys ypač reikšmingi ne tik dėl artimumo slavų kalbų faktams, bet ir dėl jų archaiškumo. Didelę dalį medžiagos autorius surinko iš rašytinių paminklų ir tarminių tekstų. Knygoje pateikiami baltų kalbų duomenys nuo prūsų katekizmų, Mažvydo raštų, Adolfi gramatikos iki latvių ir lietuvių tautosakos rinkinių, J. Endzelyno ir J. Jablonskio darbų. Veikale minimą gausią baltistinę literatūrą galėtume papildyti nebent viena kita lietuvių ar latvių dialektologijos studija, paskelbta pastaraisiais metais. Tačiau šių studijų teiginiai neprieštaraus bendroms veikalo išvadoms.

Baigdami nurodysime tik keletą smulkių netikslumų, kurie jokių būdu negali sumenkinti bendros veikalo vertės.

P. 295 ne visai teisingai išverstas Mažvydo sakiny: „ateidamij angelai giedaia...“.

P. 322 neteisingai išversti latvių kalbos pavyzdžiai su prielinksniu *ap*.

Negalima teigti, kad p. 319 pateikti pavyzdžiai, kuriuose vieta reikiama galininku su prielinksniu *apie*, būtų svetimi literatūrinei lietuvių kalbai.

V. Toporovas teisingai nurodo, kad prūsų kalboje apskritai lokatyvo nėra, išnašoje paaiškindamas: „Jeigu neskaičiuosime vieno įvardinio pavyzdžio iš Enchiridijono: bhe stallēti pērdin en schisman ackewijstin Krixtiāniskan astin, p. 77, 15, kuris vienok nieko neįrodo, kadangi neturi atitikmenų (formaliniu atžvilgiu) kitose kalbose“ (plg. p. 283). Iš savo pusės pridursime, kad ir formą *schisman* J. Endzelynas buvo linkęs taisyti į datyvą **schismau* < **šismū*². Be to, J. Endzelynas o-kamieniu vienaskaitos lokatyvu abejodamas laikė ne tik V. Toporovo minimąrieveiksmį *bitai*, bet ir sudurtinių žodžių *sallubai busennis*, *salaūbaigannan*, *sallūbaiwīrins* pirmąją dalį³.

Vilnius

A. Šabaliauskas

DĖL M. RUDNICKIO GALINDOS, PRIEGLIAUS IR SŪDUVOS ETIMOLOGINIŲ AIŠKINIMŲ

Mikołaj Rudnicki, *Prasłowiańszczyzna Lechia-Polska*, II, Wspólnota słowiańska. Wspólnota lechicka-polska, Poznań, 1961.

Siame lenkų kalbininko veikale, remiantis kalbiniais ir archeologiniais duomenimis, plačiai nagrinėjama slavų genčių, jų tarpe ir lenkų tautos, etnogenezės, priešistorijos teritorijos ir migracijos klausimai. Taip pat aptariama slavų priešistorijos dialektologijos, materialinės kultūros ir

² Plg. J. Endzelīns, *Senprūšu valoda*, Rīgā, 1943, p. 80—81.

³ Plg. Ten pat, p. 58—59.

religijos klausimai, daugiau dėmesio skiriant vakarinių slavų gentims. Nagrinėjama ir slavų santykiai su kaimynais (baltais, germanais ir kt.). Daugeliu klausimų M. Rudnickis turi savas originalias pažiūras, gerokai nutolstančias nuo tradicinių indoeuropeistikos bei slavistikos koncepcijų. Nesigilinant į grynai slaviškus dalykus, čia bus sustota ties vienu kitu M. Rudnickio liečiamu baltistikos klausimu.

Baltų priešistorijo klausimus M. Rudnickis užkliudo keliais atvejais: kalbėdamas apie slavų kaimynus, apie baltų kalbų senuosius slavizmus ir dar daug kur, nagrinėdamas atskirų slavų genčių teritorijos klausimą.

M. Rudnickis, kaip ir kiti lenkų kalbininkai: T. Ler-Splavinskis, J. Saffarevičius, J. Kurilovičius, pastaruoju metu ir J. Otremskis, laikosi baltų-slavų prokalbės hipotezės. Ši autoriaus koncepcija veikale atsispindi labai kategoriškais formulavimais: „od praczasów bałto-słowiańskich“ (p. 36), „jako całość jeszcze bałto-słowiańska, ale się już rozpadająca na Bałtów i Słowian“ (p. 82) ir pan. Toks apriorinis įsitikinimas dėl baltų ir slavų kalbinės vienybės verčia autorių vietomis gana dirbtinai interpretuoti baltų kalbų duomenis. Nesiimsime polemizuoti su autoriumi dėl baltų-slavų prokalbės buvimo, apsistosime tik ties atskirais M. Rudnickio teiginiais apie baltus, paremtais šia baltoslavistine teze, ypač ties tais, kuriuos, mums atrodo, paneigia baltiška medžiaga.

Apskritai, autoriui galima prikišti baltiškos medžiagos skurdumą ir duomenų apie baltus šykštumą. Susidaro įspūdis, kad autoriaus naudotasi gerokai pasenusiais baltistikos duomenimis. Mažiausiai įtikinami šiame veikale yra etimologiniai samprotavimai apie *galindus*, *Prieglių* ir *Sūdūvų*.

Galindai. Ignoruodamas žinomus istorinius duomenis apie galindus¹, autorius linkęs juos laikyti slavų gentimi vien dėl to, kad slaviška galindų vardo etimologijos interpretacija jam esanti įtikinamesnė už baltiškąją. Istorinių šaltinių minimi baltiški Galindos vietovardžiai² nutylimi, o *galindas* etimologizuojamas, atskirtas nuo baltų onomastinės sistemos. Tuo tarpu *galindas* įtikinamai paaiškinamas, tik susietas su baltų analoginės semantikos ir struktūros dariniais. Semantiškai įtikinamą *galindo* etimologiją yra davęs K. Būga³, siedamas šį etnonimą su lie. *gālas* ir jo reikšmę aiškindamas esant sinonimišką su *украинец* „galė gyvenęs“. Iš tikrųjų Galindos teritorija tarp *Bebro* (l. Biebrza), *Luko* (l. Ełk), *Alnos* ir *Geldapės* upių buvo piečiausia vakarinių baltų ploto dalis. Tokią šio etnonimo semantiką dar patvirtina ir kraštinės rytuose baltų genties apie Možaiską toks pats vardas (rus. *Голядь* = baltų *Galind* —). M. Rudnickio nuomonė, kad „primityvi“ tauta prūsai negalėjusi turėti savo geografinės padėties supratimo⁴, yra nepagrįsta, nes toks santykinis geografinės padėties su-

¹ Žr. K. Būga, Rinkiniai raštai, III, Vilnius, 1961, p. 124 ir tt.

² Ibid., p. 126.

³ Ibid., p. 117.

⁴ Wywód ze znaczeniem „koncowi“ jest i tak nadar wątpliwy, boć określenie to suponuje znajomość rozciągłości geograficznej Staroprusów, co u prymitywnego ludu byłoby dziwne (p. 18).

pratimas nėra tiek sudėtingas, kad būtų neįmanomas net ir „primityviai“ tautai. Atvirkščiai, kaimynų vadinimas pagal orientavimą į save yra pats paprasčiausias įvardijimo būdas.

K. Būgos *galindo* etimologija daugiausia priekaištų susilaukė todėl, kad nebuvo įtikinamai paaiškinta šio etnonimo daryba. Prūsų *galindas* ir semantika, ir iš dalies daryba atitinka lie. *galinis*. Ši leksema plačiai atstovaujama lietuvių toponimijoje (*Galinis* up.⁵ 1. Biržai, 2. Dieveniškės, 3. Joniškis, 4. Kapsukas, 5. Seredžius; *Galín - upė* Biržai; *Galiniai* k. ir vs. — apie 15 įvairiose Lietuvos vietose), ir antroponimijoje (pavardė *Galinis* — 140 šeimų). Pavardė *Galinis* yra kilusi iš pravardės (*Galinis* „gale, krašte gyvenęs“). Ši pravardė Lietuvoje labai populiari ir dabar: daug kur kaimuose *Galiniams* vadinami pakraščio gyventojai. Vienos šaknies ir darybos su *galindų* yra prūsų vietovardžiai: *Galynde* „miškas Semboje ties Kampainiu“, *Galinden* „vietovė Mohrungeno aps.“. *Galindien* „vietovė Eilavos aps.“⁶. Priesagą *-ind-* dar randame vietovardžiuose: pr. *Karw-inden*, *Stab-ynden*⁷; lie. *Gel-ind-ėnai* k. (Plungė), *Ner-ind-aičiai* k. (Telšiai). Priesagą *-ind-* turi lie. pvd. *Dal-inda*, *Dubr-indys*, *Til-indis* ir *Gal-indžius*. J. Otrębskio teigimas, kad *Galindžius* < *Galincius*⁸ yra nepagrįstas. Šitokio afrikatų kaitaliojimosi baltų kalbose nėra, ir jo negalima paaiškinti baltiškąja kaita *media* ↔ *tenuis* (*deĩpti* ↔ *teĩpti*, *griaũnos* ↔ *kriaũnos*). Šią priesagą randame ir apeliatyvuose: *klib-indà* „iškleręs daiktas, išklypęs žmogus“, *lask-inda* „driskius, nuogalis“. Lietuvių kalboje šalia priesagos *-inja-* sutinkama ir *-inta-*: *paskut-inis* ir *paskut-intas* (Giedraičiai); *-inta-* laikytina išplėstiniu determinatyviniu *-inja-* variantu. Galima manyti, kad ir priesaga *-ind-* yra išplėstinis determinatyvinis *-inja-* variantas. Kad tokia kamiengalio priesaga gali eiti ir *-d-*, ir *-t-*, rodo šie pavyzdžiai: *Kurõnas* ež. (Smalvos) < **Kurānas* ir *Kūrantas* || *Kūrandas* up. (Betygala); *Kūrandas* < **Kurān-as* + *-d-*; *Samāndis* ež. (Smalvos) ir *Samānis* ež. (1. Rimšė, 2. Smalvos, 3. Švenčionys); *balānda* „*Chenopodium*“ < **balānas* (*bal-as* + *-ān-*, plg. *raūdas* || *raud-õnas*) + *-d-*; *skil-án-d-is* ir kt. Lietuvių pvd. *Galindžius* yra vedinys (derivatas) iš *Galindis* ar *Galindas*, o pastarasis — vedinys su priesaga *-d-* iš *Galinis*. Vadinasi, ir etnonimas *galindas*, tur būt, yra vedinys su priesaga *-d-* iš *galinis*. Ir semantiškai *galindas* yra, gal būt, ne kas kita, kaip *galinis* „kraštinis, gale gyvenantis“. Kraštovardis *Galinda* santykiuoja su etnonimu *galindas*, taip kaip *Lietuva* su *lietuviu*, *Kuršas* su *kuršiu*.

Prieglius. M. Rudnickio veikale teigiama, kad Priegliaus baseinas vienu priešistorijo laikotarpiu priklausęs slavų arealui, o pats upės vardas

⁵ Santrumpos vartojamos tokios pat, kaip ir kituose „Lietuvių kalbotyros klausimų“ tomuose spausdintuose toponiminių straipsniuose.

⁶ Georg Gerullis, *Die altpreußischen Ortsnamen*, Berlin und Leipzig, 1922, p. 35.

⁷ Ibid. p. 223.

⁸ Žr. J. Otrębski, *Zagadnienie Galindów*. *Studia historica w 35-lecie pracy naukowej Henryka Łowmianskiego*, p. 77.

taip pat esąs slaviškos kilmės⁹. Baltisto neįtikina nei viena, nei antra. Nei archeologijos, nei toponimikos duomenys nerodo čia kada nors gyvenus slavus. Ptolomėjaus žemėlapis, lokalizavęs venedus (*Ovēvedai*) į šiaurę nuo Vyslos, yra per silpnas argumentas tam įrodyti. Taip pat ir upės vardas įtikinamiau paaiškinamas tik baltų hidronimijos sistemoje.

Seniausia šio upėvardžio forma, fiksuota 1273 m., yra *Pregora*. Lenkų kalboje šis upėvardis turi formą *Pregola*, vokiečių — *Pregel*. Ir lenkų, ir vokiečių formos yra tik fonetiškai pakitę *Pregoros* variantai, adaptuoti tų kalbų fonetikai (r pakeitimas l šiuo atveju visai įmanomas dėl disimiliacijos). Lietuvių *Prieglius* yra adaptuotas vok. *Pregel*.

Pregora pagal savo struktūrą laikytina priešdėliniu dariniu iš baltų šaknies *gār-|gar-* ir priešdėlio *prei-* (lie. *prīe-*), kuris viduramžių vokiečių transkripcijos pateikiamas keliais variantais: *prei-*, *prey-*, *pre-*, *pri-*. Tuo būdu *Pregora* priklauso priešdėliniam baltų hidronimų tipui, turinčiam gausiai atitikmenų visose baltų kalbose: pr. *Prei-tekynne* (plg. lie. *tekėti*), *Pre-sluge* (plg. lie. *žliūgas* „Sumpf, Schlamm, verfaulter Baum im Wasser“)¹⁰; lie. *Prīe-būdis* up. (Rumšiškės), *Prīe-godas* ež.; su *pra-*: *Pra-mūšis* up. (Deltuva), *Pra-galvys* up. (Akmenė); la. *Ie-sala* up.¹¹

Antrąjį *Pre-goros* komponentą *gār-|gar-* randame daugelyje baltų hidronimų: lie. *Па-ropa*¹² up. (Kražiai), *Gor-ijà* up. (Kazlų Rūda), *Gor-inė* up. (Laukuva), *Gor-upys* (Subačius), *Gar-iava* up. (Panevėžys); pr. *Gor-in* ež., *Gor-ow-yten*¹³.

Šaknį *gār-|gar-* randame lietuvių apeliatyvuose *pra-gorė* „praraja, bedugnė“, *prā-garas* „grundloser Weg, Abgrund“, *pra-garmė* „bedugnė, gelmė, kiaurymė“, *gar-m-ėti* „grimsti, skęsti, marmėti, smegti“, *gor-uoti* „eiti palengva, vos krutėti“.

Kiti du *Priegliaus* vardai *Lipz*¹⁴ ir *Skara*¹⁵ taip pat pritampa prie baltų hidronimijos sistemos, plg.: 1) lie. *Lyp-artė* up. (*Ragainė*), *Lip-kà* up. (Jonava), *Lip-kus* up. (Rietavas), *Lip-šys* ež. (Debeikiai); la. *Lipsa* up. *Lipst-upe* up.¹⁶; pr. *Lyps-aden*¹⁷; 2) lie. *Skar-yčià* up. (Varniai), *Skar-ókla* ež. (Pušalotas), *Skar-upė* (Geldapė).

Sūduva. Ryškiausias nepagrįsto, tendencingo ir vulgaraus etimologizavimo pavyzdys yra *Sūduvos* „etimologija“ (: lie. *šūdas* „excrementum“), kurioje kraštovardžio ir etnonimo semantika išvedama iš atsitiktinio

⁹ O ile *Pregola* ma nazwę słowiańską, nie jest wykluczone, że ten kraj był zajęty przez pewien czas przez Słowian, których właśnie usunęli Goci przede wszystkim z Sambii i z okolic sąsiednich... p. 87.

¹⁰ Georg Gerullis, Die altpreußischen Ortsnamen, Berlin und Leipzig, 1922, p. 134—5.

¹¹ J. Endzelīns, Latvijas PSR vietvārdi, I daļa, 1. sējums, Rīgā, 1956, p. 374.

¹² И. Я. Спрогисъ, Географическій словарь древней жомойтской земли XVI столѣтія, Вильна, 1888, p. 261.

¹³ Georg Gerullis, Die altpreußischen Ortsnamen, Berlin und Leipzig, 1922, p. 44.

¹⁴ Georg Gerullis, Die altpreußischen Ortsnamen, Berlin und Leipzig, 1922, p. 90.

¹⁵ W. Kalwaitis, Lietuviszkų Wardų Klėtele, Tilžėje, 1910, p. 70.

¹⁶ J. Endzelīns, Latvijas PSR vietvārdi, I daļa, 2. sējums, Rīgā, 1961, p. 311.

¹⁷ Georg Gerullis, Die altpreußischen Ortsnamen, Berlin und Leipzig, 1922, p. 89.

fonetinio panašumo su apeliatyvu, nekreipiant dėmesio į tos pat šaknies baltų toponimus. Neįtikinamas yra ir šios etimologijos semantinis motyvavimas: patikrinus visą turimą baltų leksikos medžiagą (akademinių Lietuvių kalbos žodyno kartoteką, visus senesnius lietuvių ir latvių kalbos žodynus ir kt.), M. Rudnickio etimono reikšmės „bloto“ nerasta.

Abejotina yra ir K. Būgos Sūdovos etimologija¹⁸, kildinanti šį kraštovardį iš ide. *sūdhos „savas“, nes ji nemotyvuota toponimine medžiaga ir kažin, ar įmanoma semantiškai.

R. Šmitleino¹⁹ aliuzija dėl Sūdovos panašumo į *Sudeta Silva* (priešistorijo keltų areale) vargu gali būti prielaida etimologijai.

Sūduva, pr. Sūdavō (šaltiniuose: gr. *Σοῦδ-ῖνοι* — etnonimas; lot. *Suduvia*, *Sudovia*, *terra Sudorum*; vok. *Zudua*, *Sudowin*, *Sudowen*, *Sudouwin*, *Suderland*, *Sudland*) neatskirtinas nuo baltų vietovardžių su šaknimi *Saud-/Sud-/Sūd-*.

Normalųjį šios šaknies laipsnį randame šiuose vietovardžiuose: lie. *Saudó-gala* up. (Saločiai), *Saud-ininkai* k. (Šiluva); pr. *Saud-en* ir *Saud-iten*²⁰.

Nykstamąjį ir pailgintą nykstamąjį šios šaknies laipsnį turi tokie vietovardžiai: lie. *Sud-eikiai* mstl. (Utena), *Sud-ėnai* k. (Kretinga), *Sāda-laukis* (Linkmenys), *Sud-ōkiai* k. (Šašuoliai), *Sud-uikiai* k. (Molėtai), *Sūd-vājai* k. (Alytus), *Sud-otà* ež. (Švenčionėliai), *Sūd-uonià* up. (Kalvarija), *Sūd-upis* up. (1. Kelmė; 2. Papilė), *Sūd-piaunis* pv. (Tverai, Kaupų k.), *Sūd-ēlis* mš. (Adutiškis, Močiškės k.), *Sāda-raistis* (Viešintos, Maldeikių k.), *Sūd-iškė* lk. (Ž. Naumiestis, Brokurių k.), *Sūd-laukis* lk. (Akmenė, Munčelių k.), *Sūd-ālės* pv. (Kartena, Dauginčių k.) *Lýk-sūdė* k. (Mosėdis), *Kap-sūdžiai* k. (Plungė); Spruogio: *Cyga* lk. (Beržėnų vls.), *Cyg-aūme* lk. (Pavandenės vls.) krūmai (Kražių vls.), *Cygy Cygocъ ynucъ* pv. (Kražių vls.); la. *Sude* up., *Sud-al-iņa* up., *Sud-urga* up. (*urga* „upelis“)²¹; pr. *Sud-owe* | *Sud-au* (gyvenvietė buv. Karaliaučiaus aps.), *Sud-el-ow* (XIV a. vietovė Semboje), *Zud-aynen* (vietovardis iš XV a.), *Sud-en-iten* (gyvenvietė buv. Karaliaučiaus aps.); *Sud-rin/Sud-ere/Sod-ere* (miškas Semboje XIX a.)²². *Sūduvą* sieti su M. Rudnickio nurodytu etimonu neleidžia ir toponimų su *sūd-* buvimas autochtoninėje lietuvių teritorijoje, kur balt. *š* ≠ *s*.

Vietovardžiai su *Saud-/Sud-/Sūd-* sietini su tos šaknies apeliatyvu: *sūduvà* „klampynė raiste, akis, garmala“: *ale kaip par sūdovas praeisi, da nekelia, lauksma pašqlant* (Tauragnai, Paakmenio k.; Lietuvių kalbos žodyno kartoteka, LKLI). Savo ruožtu su *sūdova* dar sietina la.*sud-eksis*

¹⁸ K. Būga, Rinktiniai raštai, III, Vilnius, 1961, p. 127.

¹⁹ Raymond Schmittlein, Études sur la nationalité der Aestii, I, Toponymie lituanienne, Bade, MCMXLVIII, p. 60.

²⁰ Georg Gerullis, Die altpreußischen Ortsnamen, Berlin und Leipzig, 1922, p. 153.

²¹ J. Endzelin, Die lettländischen Gewässernamen, „Zeitschrift für slavische Philologie“, B. XI, Leipzig, 1934, p. 135 ir 149.

²² Georg Gerullis, Die altpreußischen Ortsnamen, Berlin und Leipzig, 1922, p. 175—9.

„gipsas“ (plg. lie. *sūd-ōklis* „gipsinė pūstyklė“), lie. *saud-ālis* „smiltyninis šlamutis — *Helichrysum arenarium*“ (Varėna) ir, gal būt, *sūdė* „toks grybas, panašus į rudmėsę“ (Šimkaičiai).

Fiziografinis terminas *sūd-uva* „klampynė“ yra vienodos darybos su kitais lietuvių šios rūšies terminais: *siet-uvà* „gili upės vieta“, *rag-uvà* „vandens išneštas griovys ar giliai išvažinėta kelio vieta“, *kūl-īavà* „upės slenkstis“, *kriok-uvà* „srautas, krioklys“.

Tiek baltų toponimai, tiek bendrinė leksika rodytų probaltišką **sū-d-*, reiškusį greičiausiai „pažliūgęs vandeniui, šlapias, klampus“, ir, tur būt, neatskirtiną nuo ide. **sūro-s*²³; plg. lie. *sūrūs*, ssl. *syръ* „naß, feucht“, sen. skand. *sūrr* „sauer, scharf, beißend“.

Baltų *sū-d-* ir *sū-r-* yra bendrašakniai tik turi skirtingus šaknies determinatyvus. Tai rodo ir lie. *sū-d-yti*, kuris yra darinys iš šaknies *sū-* su iteratyviniu determinatyvu *-d-*.

Vadinasi, *Sūduva* — klampynių, raistų, pelkių kraštas. Šitokia vardo reikšmė visai atitinka krašto tarp Mozūrų ežerų ir Nemuno, kur ir buvo sūduvių etninio arealo centras, fiziografinę charakteristiką.

M. Rudnickio veikale yra dar ir daugiau interpretacijų, kurioms prieštarauja baltistikos duomenys, pvz., baltų senųjų slavizmų, kai kurių migracijų chronologijos, baltų priešistorinės teritorijos klausimai, tačiau tai reikalauja daug platesnio straipsnio. Čia mums rūpėjo patikslinti tik dalykus, susijusius su baltų onomastika, ir parodyti, kaip neatsargu daryti apibendrinamas išvadas, remiantis atsitiktiniais kalbos duomenimis.

Vilnius

B. Savukynas

DU RUMUNŲ KALBININKO DARBAI BALTOSLAVIKOS KLAUSIMAIS

1. A. Vraciu, *Problema comunității lingvistice balto-slave*, „*Romanoslavica*“, IV, București, 1960, p. 87—106.

2. A. Vraciu, *Stadiul actual al cercetărilor în domeniul raporturilor lingvistice dintre balto-slavă și germanică*, „*Romanoslavica*“, VI, București, 1962, p. 41—47.

Rumunijos liaudies respublikos filologiniame žurnale „*Romanoslavica*“ patraukia dėmesį du rumunų kalbininko Aritono Vračiu straipsniai baltų kalbų genezės klausimais. Straipsniuose nagrinėjamos problemos yra itin aktualios. Nuo pat lyginamosios-istorinės kalbotyros atsiradimo iškilo baltų kalbų kilmės, vietos kitų ide. kalbų tarpe ir santykių su kito mis ide. kalbomis klausimai. Ypač domino ir tebedomina kalbininkus didelis baltų ir slavų kalbų panašumas. Šios problemos tebeegzistuoja ir šiandien. Ryžtingos pastangos šioms, ypač baltų ir slavų kalbų santykių, problemoms išspręsti yra dedamos šiuo metu, ryšium su organizuojamais

²³ Alois Walde, *Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen*, B. II, Berlin und Leipzig, 1927, p. 513.